

Archeologisch bureauonderzoek

'Ontwikkelingen Eethen' te Eethen

Opdrachtgever : Gemeente Aalburg
 Grote Kerkstraat 32
 4260 AA Wijk en Aalburg

Projectnummer : 20090024

Status rapport : Concept

Datum : 12 maart 2009

Opgesteld door : H.G. Pape (Archeologic)

Gecontroleerd door : D. Benthe (Archeologic)

Voor akkoord : drs. ing. M.G.A. van den Brink Paraaf : _____

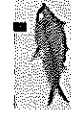
Versie nr.	Datum	Omschrijving	Opgesteld door	Gecontroleerd door
Concept 01	12-03-2009	Archeologic Rapport AL107	H.G. Pape	D. Benthe

Archeologisch bureauonderzoek Eethen, gemeente Aalburg

ArcheoLogic rapport AL107

ArcheoLogic ■■■ the missing link

**ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK
EETHEN, GEMEENTE AALBURG**

i.o.v.: AGEL adviseurs

ArcheoLogic Rapport **AL107**
ArcheoLogic Project **1073**
Versie 1.0
Datum 12 maart 2009
Contactpersoon D. Bente

ArcheoLogic
Pelmolenlaan 12-14
3447 GW Woerden

Telefoon + 31 (0)348 – 437788
Fax + 31 (0)348 – 437789
e-mail d.bente@archeologic.nl

Actie	Versie	Actor	Datum
Schrijven	0.1	H.G. Pape	12-03-09
Controle kwaliteit		D. Bente	12-03-09
Paraaf senior archeoloog	1.0	D. Bente	12-03-09
Opmerkingen OG			
Opmerkingen BO			
Akkoord OG			
Akkoord BO			

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Methode	5
3	Resultaten	6
3.1	Landschapsontwikkeling	6
3.2	Archeologie	7
3.2.1	Waarnemingen	8
3.2.2	Vondstmeldingen	8
3.2.3	IKAW en CHS	8
3.2.4	AMK	8
3.2.5	Onderzoeksmeldingen	9
3.3	Verstoring	9
3.4	Archeologische verwachting	10
4	Advies	11
5	Bronnen en literatuur	12

1 Inleiding

In het dorp Eethen spelen er op dit moment gelijktijdig diverse ruimtelijke vraagstukken. Achtereenvolgens speelt er: een herstructureringsopgave van 19 seniorenwoningen; gerelateerd hieraan de verplaatsing van de gymzaal; particuliere woningbouwontwikkeling ten zuidoosten van de dorpsrand; uitbreidingsvraag van de sportvereniging GDC in de vorm van meer kleedlokalen en een extra sportveld; vraagstuk met betrekking tot de realisatie van een waterretentiegebied; een mogelijke uitbreiding/herplaatsing van de dorpswinkel en een onderzoeksvraag naar een brede school concept. Deze civiele ingrepen zullen gefaseerd uitgevoerd worden en zijn samengevat in een enkel plangebied (zie ook Bijlage 1).

Als gevolg van de civiele ingrepen ten behoeve van de ontwikkeling kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden worden aangetast of vernietigd. Doel van onderhavig bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied op basis waarvan, indien noodzakelijk, een onderzoeksstrategie bepaald kan worden.

Fig. 1. Luchtfoto van Eethen en omgeving, met het plangebied aangegeven in rood (bron: Google Maps).

2 Methode

Doel van dit document is het formuleren van een specifieke archeologische verwachting, waaruit een advies voortvloeit over de noodzaak en aard van eventuele vervolgstappen. Om tot een dergelijke archeologische verwachting van aan te treffen vindplaatstypen of -vondsten te komen, zijn archeologische, landschappelijke en historische bronnen geraadpleegd.

Om te komen tot een archeologische verwachting is allereerst de vroege landschapsgeschiedenis gereconstrueerd aan de hand van de *Geomorfologische kaart van Nederland*, de *Bodemkaart van Nederland* en de *Geologische-Geomorfologische kaart van de Rijn-Maas delta, Nederland*.¹ Gegevens over het landschap geven nuttige informatie over de gebruiksmogelijkheden van dat landschap door de mens en dus over de kansen op het aantreffen van archeologische resten.

Voor de jongere geschiedenis van het gebied is de *Topografische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK) 1864* gebruikt.² Voor de recente situatie is de *Topografische Kaart van Nederland* als ook de *Grote Provincie Atlas* gebruikt.³ Op basis van de vroege en recente landschapsgeschiedenis van het gebied is een archeologische verwachting opgesteld.

Aan de hand van reeds aanwezige archeologische gegevens is deze verwachting gesterkt dan wel bijgesteld. De bekende archeologische gegevens zijn onttrokken uit de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, versie 2), de nationale database van archeologische waarnemingen (ARCHIS) en de Archeologische Monumentenkaart (AMK), het register van archeologisch belangrijke terreinen.

Op basis van het aldus verkregen verwachtingsmodel is vervolgens aangegeven welke vervolgstappen nodig zijn om deze eventueel aanwezige waarden op te sporen en veilig te stellen.

¹ RACM 2009; Berendsen en Stouthamer 2001

² Kuijpers 2008

³ Topografische Dienst Emmen 1998

3 Resultaten

3.1

LANDSCHAPSONTWIKKELING

Het landschap binnen de gemeente Aalburg, waar ook Eethen onder valt, behoort tot het rivierengebied. Het rivierengebied bestaat uit rivierafzettingen van de Rijn en de Maas uit het Laat-Weichselien (14.500 tot 11.500 jaar geleden) en Holoceen (11.500 jaar geleden tot nu), afgezet op dekzand uit het Weichselien. De afzettingen van Rijn en Maas kunnen onderverdeeld worden in stroomgordelafzettingen (bestaande uit zand en zavel) en komafzettingen (zware klei, soms met veenlagen).

De hoogteverschillen tussen stroomgordels en kommen zijn gering (1-2 m). Desondanks geven de verschillen in hoogteligging, lithologie en waterhuishouding aanleiding tot belangrijke verschillen in landgebruik. De oeverwallen zijn relatief hoog gelegen en hebben een gunstige waterhuishouding (niet te droog in de zomer en niet te nat in de winter). Het landgebruik werd tot recent gekenmerkt door het voorkomen van boomgaarden en akkers. De relatief laag gelegen kommen daarentegen bestaan uit zware klei. De waterhuishouding is slecht, omdat de klei zeer ondoorlatend is. Het bodemgebruik bestond tot voor kort uit weiland en griend (akker waar wilgen en riet op werd verbouwd, zoals bijvoorbeeld in de Biesbosch).⁴

Eethen ligt in het Land van Heusden en Altena, ten westen van de Bommelerwaard. De waterstaatkundige ontwikkeling in het Land van Heusden en Altena is een goed voorbeeld van de ingrijpende veranderingen die in de loop der eeuwen zijn aangebracht in de grote rivieren, in het bijzonder in de Waal en de Maas. Deze veranderingen hadden indirect ook grote gevolgen voor een groot deel van het binnendijkse rivierengebied (waaronder onderhavig plangebied). In de tweede helft van de Middeleeuwen begon de menselijke beïnvloeding van de rivierlopen, voornamelijk als bescherming tegen de overstromingen en ter verbetering van de afwatering. Het Land van Heusden en Altena heeft hierbij het meeste te maken gehad met de afwateringsproblemen van de Maas.

De Maas heeft een veel grotere verhouding tussen minimum en maximum afvoer dan de Waal, en heeft dan ook eeuwenlang te kampen gehad met hoge waterstanden en slechte afwatering. In het Land van Heusden en Altena, vooral rond Heusden zelf, heeft deze situatie gezorgd voor meerdere menselijke ingrepen van de rivierloop. Tot het einde van de eerste helft van de Middeleeuwen stroomde de Maas via het zogenaamde Oude Maasje, dat reeds in de Romeinse tijd functioneerde, naar zee.

⁴ Berendsen 2005, p. 95-99

Eethen ligt ten noorden van deze voormalige Maastak en de periodieke hoge waterstanden zullen hier continu sediment hebben afgezet langs beide oevers. De waterhuishouding van de Maas werd pas aanzienlijk verbeterd aan het einde van de 19^e eeuw, toen Maas en Waal werden gescheiden door o.a. in 1904 een zelfstandige uitmonding van de Maas aan te leggen van Heusden naar de Amer (die via Hollands Diep en Haringvliet naar zee leidt): de Bergsche Maas.⁵ Deze volgt de loop van het voormalige Oude Maasje.

De complexe geschiedenis van de Maas in het Land van Heusden en Altena heeft ervoor gezorgd dat Eethen – en het plangebied in het bijzonder – op twee elkaar overlappende stroomgordels ligt (zie ook Bijlage 1). De zogenaamde gordel van Dussen is de oudste en wordt gedateerd op ca. 1050 voor Chr. tot 200 na Chr. (Late Bronstijd tot Midden-Romeinse Tijd). De zogenaamde gordel van Hank is iets jonger en wordt gedateerd op ca. 250 v. Chr. tot 850 n. Chr. (Late IJzertijd-Vroege Middeleeuwen).⁶ In en na deze perioden waren deze stroomruggen bewoonbaar. De afzettingen van beide gordels komen terug op de geomorfologische kaart, waar ze als 'lage ruggen en heuvels' staan aangemerkt. Eethen ligt momenteel op ca. 0,8 m boven NAP, wat inhoudt dat de afzettingen van deze stroomgordels tegenwoordig ongeveer tussen de 20-130 cm onder maaiveld liggen: ze zijn voor een deel door de 2^e St. Elizabethsvloed (1421 na Chr., Late Middeleeuwen) geërodeerd.⁷

3.2

ARCHEOLOGIE

Op basis van het hier bovenstaande wordt voor het plangebied verwacht dat er vanaf de Late Bronstijd bewoning kan hebben plaatsgevonden. In samenhang met de stroomgordel van Dussen zijn echter enkel archeologische resten aangetoond uit de periode Late IJzertijd-Vroege Middeleeuwen, wat de verwachting voor Bronstijd naar beneden bijstelt. De 2e St. Elizabethsvloed heeft wellicht erosieschade toegebracht aan de bodemopbouw. Het is derhalve moeilijk te zeggen van welke perioden nog vondstlagen *in situ* aanwezig zijn. Zeker te zeggen is wel dat Eethen een geschikte woonlocatie is geweest, vanwege de verhoogde ligging op één of meerdere stroomruggen. Tot de Middeleeuwen, toen de mens leerde het landschap naar zijn hand te zetten en niet meer afhankelijk was van bodemgesteldheid en natuurlijke ontwikkeling van het landschap, zal het 'hoog en droog' aspect in Eethen een grote rol hebben gespeeld, waarbij geschikte woonplaatsen soms verder zullen zijn verhoogd.

In deze paragraaf wordt deze verwachting getoetst aan de archeologische waarnemingen en vondstmeldingen, de archeologische trefkans en de aanwezige archeologische monumenten. De archeologische trefkans is gebaseerd op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW). Het verwachtingsmodel waarop de IKAW is gebaseerd is afhankelijk van de relatie tussen bodemkundige eenheden, de grondwatertrappen in het gebied en archeologische vondsten binnen gebieden die een zelfde landschapsgenese hebben. Verder zal er ook gekeken

⁵ Berendsen 2005, p. 114-117

⁶ Berendsen & Stouthamer 2001, p.198, 203 en bijbehorende geologische-geomorfologische kaart

⁷ Topografische Dienst Emmen 1998, kaartblad 20; Berendsen & Stouthamer 2001, p. 198, 203

worden naar reeds uitgevoerd archeologisch onderzoek in het plangebied. Deze gegevens leiden tot een specifieke archeologische verwachting.

De onderstaande informatie is visueel samengevat op de kaart in Bijlage 2.

3.2.1 WAARNEMINGEN

Binnen het plangebied zijn zeven waarnemingen in de directe omgeving van het plangebied geregistreerd in ARCHIS. Vier hiervan, te weten 31226, 37316, 37317 en 40400, hebben te maken met 'een reeks vrij hoge woonterpen', gekarteerd door G. Beex, en een onderzoek naar een 'natuurlijke heuvel met bewoningsresten' door J. Ypey in 1949. Deze staan op de bodemkaart aangegeven als 'oude bewoningsplaatsen'. Waarneming 40419 ligt ten westen van het plangebied en behandelt een aantal vondsten gedaan op een stuk bouwland.

Waarneming 401135 behandelt het bureau- en booronderzoek dat is gedaan door Jacobs & Burnier voor locatie 'De Hoek', dat oostelijk aan het plangebied grenst. Tijdens het booronderzoek is gebleken dat de locatie, in overeenstemming met de bekende gegevens, gelegen is op de stroomruggordel van Hank en dat het bijbehorende bodemprofiel ongestoord aanwezig is. In twee boringen is een enkel puntje houtskool en een (restant van) een mogelijke ophogingslaag aangetroffen. Een fragment roodbakkerd aardewerk dateert niet later dan de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd.

3.2.2 VONDSTMELDINGEN

In ARCHIS zijn drie vondstmeldingen in de directe omgeving van het plangebied geregistreerd. Vondstmeldingen 404108 en 407697 behandelen vondsten gedaan tijdens het proefsleuvenonderzoek door BILAN op locatie 'De Hoek'. Aangetroffen sporen zijn een nog buiten het plangebied doorlopende gracht, globaal in de 14^e eeuw te dateren, en twee bewoningsniveaus/laklagen uit de 14^e tot 15^e eeuw. Melding 401907 behandelt een archeologische begeleiding door Becker & van de Graaf uit 2005 aan de Cornelis Branderhorststraat 9. Tijdens de begeleidingswerkzaamheden werd op de onderzoekslocatie een drietal sporen van archeologische waarde vastgesteld: een vroeg-Middeleeuws kuiltje en twee laat-Middeleeuwse greppels. Stratigrafisch onderzoek wees uit dat de onderzoekslocatie bovenop de stroomrug van Hank gelegen was en de direct daarop gelegen cultuurlagen vanaf de Vroege Middeleeuwen tot subrecente tijd te dateren waren.

3.2.3 IKAW

Volgens de IKAW geldt voor het plangebied een hoge verwachting voor archeologische waarden. Dit versterkt de archeologische verwachting voor het plangebied zoals uitgesproken in dit bureauonderzoek.

3.2.4 AMK

Er zijn geen archeologische terreinen in Eethen aangeduid op de Archeologische Monumenten Kaart. In Drongelen, ten zuiden van Eethen, is echter wel een terrein

van hoge archeologische waarde bekend (nummer 3781). Het betreft een terrein met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Deze nederzetting is deels opgehoogd en is gelegen op stroomgordelafzettingen.

3.2.5 ONDERZOEKSMELDINGEN

Rondom het plangebied zijn er in het recente verleden enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd. De meest relevante voor het plangebied zijn het bureau- en booronderzoek van Jacob & Burnier uit 2005, als ook het proefsleuvenonderzoek van BILAN uit datzelfde jaar. Deze onderzoeken waren allen ten behoeve van locatie 'De Hoek', dat pal aan het plangebied grenst.

3.2.6 SYNTHESE EN BIJGESTELDE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Het monument in Drongelen, ten zuiden van Eethen, betreft een duidelijke nederzetting uit de Romeinse Tijd - Middeleeuwen. Voorgaand archeologisch onderzoek op terreinen aangrenzend aan het plangebied heeft voornamelijk materiaal en sporen uit de Late Middeleeuwen opgeleverd (14^e/15^e eeuw), alsmede enkele sporen uit de Vroege Middeleeuwen. Deze bewoningssporen waren alle gesitueerd op stroomgordelafzettingen, van de stroomgordel van Hank.

Voor de periodes vanaf de Vroege Middeleeuwen geldt vooral voor het noordelijke en centrale deel van het plangebied een hoge verwachting. In dit deel liggen de oude woonterpen van Eethen en eventuele perifere uitlopers daarvan.

Getoetst met de informatie bekend uit bovenstaande bronnen, kan de archeologische verwachting voor het plangebied worden bijgesteld van Romeinse Tijd tot en met Middeleeuwen.

3.3 VERSTORING

De stroomgordelafzettingen in het plangebied liggen hoogstwaarschijnlijk tussen de 20-130 cm onder maaiveld.

Het noordelijke deel van het plangebied, aan de Raadhuisstraat en Nieuwe Steeg, is reeds bebouwd. De kans is aanwezig dat eventueel daar aanwezige archeologische waarden reeds verstoord zijn, maar dat is niet met zekerheid te stellen. De geplande civiele ingrepen hier zullen de bodem ook tot een dermate grote diepte gaan verstoren dat archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is.

Eventuele archeologische waarden aanwezig in de stukken weiland en bouwland ten oosten en westen van de Molensteeg, het centrale en zuidelijke deel van het plangebied, kunnen deels verploegd zijn. Voor het nieuwe voetbalveld dat ten westen van de Molensteeg zal worden aangelegd moet worden gerekend op een verstoringsdiepte van max. 70 cm, waarbij de archeologische laag geraakt zou worden en vervolgonderzoek noodzakelijk zou zijn.

Het booronderzoek op locatie 'De Hoek' toonde echter een onverstoord bodemprofiel aan en zowel het proefsleuvenonderzoek aldaar als de archeologische begeleiding

even verderop hebben bewoningsniveau's en Middeleeuwse sporen opgeleverd. Deze onderzoeken bevestigen de hoge archeologische verwachting rondom het plangebied. Dit zou betekenen dat er weinig tot geen versterking heeft plaatsgevonden rond in ieder geval het noordelijke gedeelte van het plangebied.

3.4

ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

De archeologische verwachting voor het plangebied is gezien de geomorfologische en bodemkundige omstandigheden hoog voor de periode vanaf de Late Bronstijd. Na toetsing van deze verwachting aan verscheidene archeologische bronnen kan de verwachting echter worden bijgesteld naar hoog voor de periode Romeinse Tijd – Middeleeuwen.

4 Advies

Zoals in paragraaf 3.4 is aangegeven, is te stellen dat de kans op het aantreffen van behoudenswaardige archeologische resten binnen het plangebied hoog is voor de periode Romeinse Tijd tot en met Middeleeuwen.

Om deze specifieke archeologische verwachting te toetsen, dient een karterend veldonderzoek (IVO-karterend) plaats te vinden voorafgaand aan de verdere planning. Dit onderzoek kan uitgevoerd worden d.m.v. boringen in een grid van 17 x 20 m, met een 3 cm guts, volgens de C3 strategie van de SIKB.⁸

⁸ SIKB, Leidraad Inventariserend Veldonderzoek deel: karterend booronderzoek

5 Bronnen en literatuur

Berendsen, H.J.A. (1996), *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Assen.

Berendsen, H.J.A. (1997), *Landschap in delen. Overzicht van de geofactoren*. Assen.

Berendsen, H.J.A. (2005), *Landschappelijk Nederland*. Assen.

Berendsen, H.J.A. & Stouthammer, E. (2001), *Paleographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Assen

Jacobs, E. (2005), *'De Hoek' te Eethen, gemeente Aalburg. Een archeologisch vooronderzoek*, STAR 47 Jacobs & Burnier, Amsterdam

Kuiper, M. (2008), *Topografische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK) 1864*, Landsmeer

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (2009), *ARCHIS II*, Amersfoort

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (2000), *Indicatieve kaart Archeologische Waarden 2*, Amersfoort

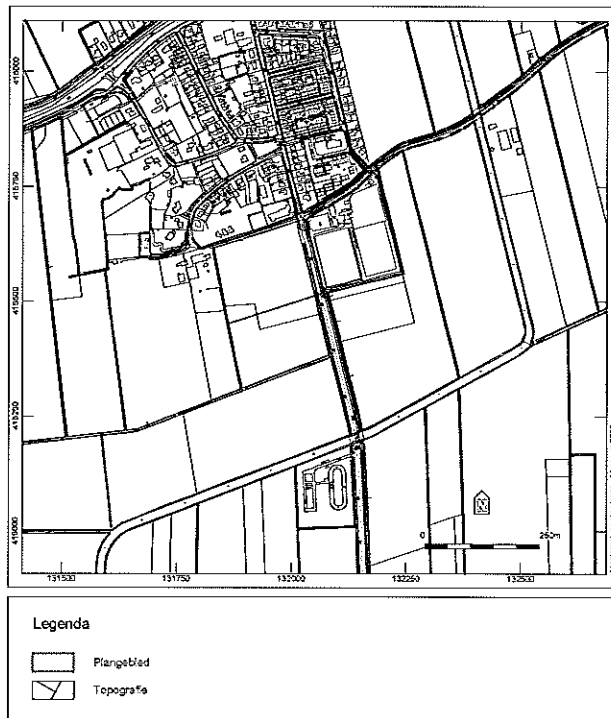
Tol, A.J., Verhagen, J.H.W.P. & Verbruggen, M. (2006), *Leidraad Inventariserend Veldonderzoek deel: karterend booronderzoek*, SIKB

Topografische Dienst Emmen (1998), *Grote Provincie Atlas 1:25.000 Noord-Brabant West*, Groningen

Verbeek, C. (2006), *Aalburg-Eethen (NB), De Hoek. Proefsleuvenonderzoek*, BILAN-Rapport 2006/concept

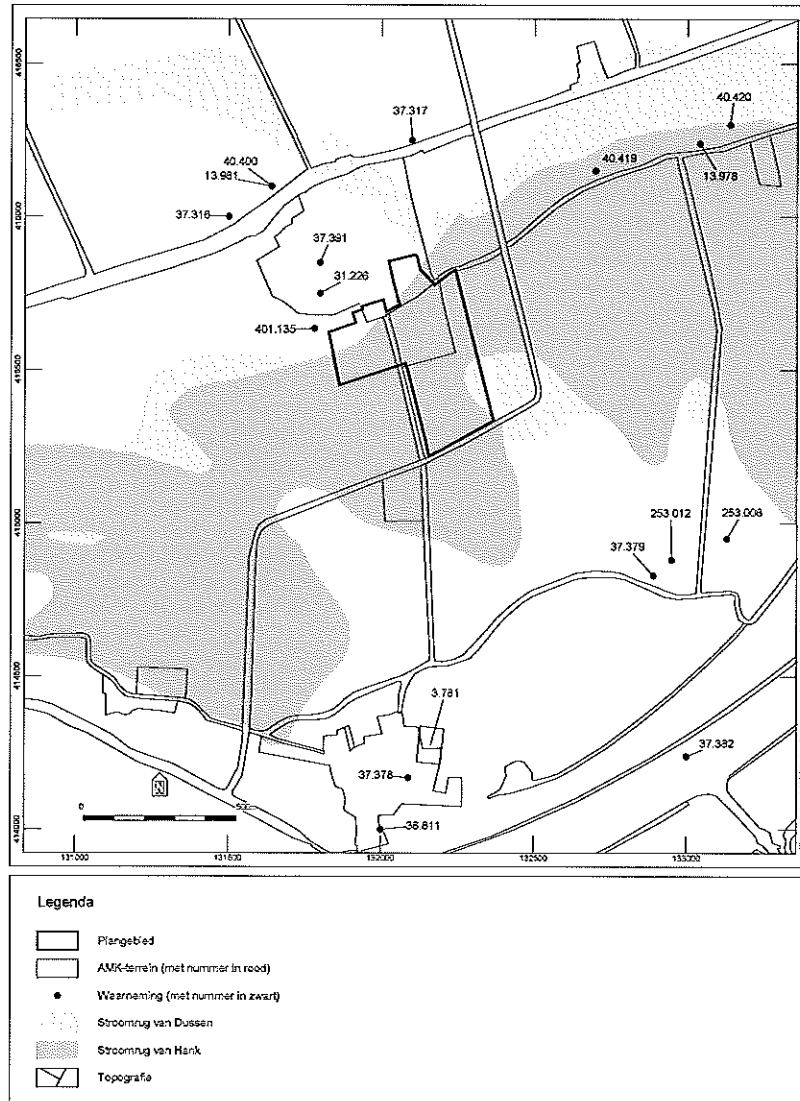
Bijlage 1

Bijlage 1. Topografische kaart van het plangebied (in rood weergegeven).

Bijlage 2

Bijlage 2. Kaart van Eethen en het plangebied, gelegen op de stroomruggen van Hank en Dussen. Eveneens aangegeven zijn de archeologische waarnemingen en AMK terreinen in de directe omgeving.